

PRIJATELJI DECE SRBIJE
Odbor za zaštitu prava deteta

KODEKS DECA I MEDIJI

*pravila ponašanja medija u
odnosu na decu*

Za izdavača
Dr Nikola Potkonjak

Autor
Prvoslav S. Plavšić

Radna grupa
Prvoslav S. Plavšić, dr Ružica Rosandić, dr Nada Korać

UNICEF
Belgrade Office
maj 1993

KODEKS DECA I MEDIJI

* * *

Izdavač
PRIJATELJI DECE SRBIJE
Odbor za zaštitu prava deteta

* * *

Naslovna strana i grafička oprema
Nenad Novakov

Lektor i korektor
Kosana Tanasković

Grafička produkcija NEXT, Beograd
Tiraž 5000

Izdavanje Kodeksa pomogao
UNICEF, Belgrade Office
maj 1993

**KODEKS
DECA I MEDIJI
pravila ponašanja medija u
odnosu na decu**

Uvod

Poštovanje naših i svetskih konvencija

1. Sva javna glasila, bez obzira na vrstu i tehnologiju, poreklo vlasništva i tip registracije, na obim i usmerenje sadržaja, rasprostranjenost i učestalost pojavljivanja (u daljem tekstu: mediji),

obavezuju se da će:

Poštovati Konvenciju o pravilima deteta (usvojenu na 44. redovnom zasjedanju Generalne skupštine UN, 20. novembra 1989. godine) odnosno Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (koji je usvojila Skupština SFRJ na sednici Saveznog veća od 13. decembra 1990. godine i sednici Veća republika i pokrajina od 18. decembra 1990. godine);

2. Prhvatiti princip Svetskog samita za decu (septembra 1990) prvo se odazvati na potrebe dece, odnosno načelo da osnovnim potrebama dece treba dati visok prioritet, kao i tada usvojenu Deklaraciju o opstanku, zaštiti i razvoju dece;

3. Poštovati ostale dokumente svetske organizacije koji se posredno ili neposredno odnose na prava deteta, a medju njima i Deklaraciju o zaštiti žena i dece u vanrednim okolnostima i oružanim sukobima, koju je donela Generalna skupština UN decembra 1974. godine);

4. Delovati u skladu sa Kodeksom o zaštiti dece od političkih zloupotreba¹), koji su 15. novembra 1990. i 4. aprila 1991. godine potpisale 41 stranka Republike Srbije, tako što će:

- a. pozivati na pridržavanje ovog Kodeksa,
- b. osuđivati delovanje suprotno načelima ovog Kodeksa, i
- v. izbegavati da daju prostor u mediju onom prilogu koji govori o aktivnostima stranke suprotnim ovom Kodeksu;

5. Poštovati Kodeks Deca i mediji.

Ocenjujući da redakcijama medija u svakodnevnom radu nisu uvek dostupni ovi dokumenti, u ovom Kodeksu citiraćemo, na odgovarajućim mestima, za medije najvažnija

¹ prilog, kodeks o zaštiti dece od političkih zloupotreba.

odredjenja iz Konvencije o pravima deteta i druge kodekse medija iz nekoliko zemalja, smatrajući ih sastavnim delom našeg Kodeksa.

... Podsećajući da su Ujedinjene nacije u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka proklamovale da detinjstvu pripadaju posebna briga i pomoć;

... Smatrajući da dete treba da bude u potpunosti pripremljeno da živi samostalno u društvu i da bude vaspitano u duhu ideala proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija, a posebno u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti;

... Uzimajući u obzir značaj tradicija i kulturnih vrednosti svakog naroda za zaštitu i skladan razvoj deteta...

(Preambula Konvencije)²;

... Države članice ove konvencije poštuju i obezbeđuju prava sadržana u Konvenciji svakom detetu pod njihovom jurisdikcijom bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubedjenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status deteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja (čl. 2 Konvencije);

... Države članice obavezuju se da o principima i odredbama Konvencije što šire i na odgovarajući aktivan način upoznaju kako odrasla lica tako i decu... (čl. 42 Konvencije).

Mediji se obavezuju da će dati pun publicitet obavezama koje proističu iz Konvencije, podsećajući nadležne i ostale na potrebe i prava deteta i mogućnosti svekolikog delovanja u tom smislu. Oni će na pogodan način obradivati praksu drugih zemalja na osnovu izveštaja specijalizovanih agencija UN, kao što je Unicef, ili drugih tela Ujedinjenih nacija kao i Komiteta za prava deteta, razmenjujući izvesne priloge i programe sa drugim javnim glasilima u svetu.

U skladu sa članom 41 Konvencije, koji glasi: Nijedna odredba ove konvencije neće uticati na bilo koje druge odredbe koje više doprinose ostvarivanju prava deteta, mediji će razvijati svoje kodekse i starati se o njihovoj kao i o primeni Konvencije o pravima deteta.

Prava deteta i njihova medijska zaštita

Deca i mladi

Član 1

Ukoliko se drugačije ne naglasi, reč deca u ovom Kodeksu označava one mlade koji su na predškolskom i osnovnoškolskom uzrastu.

Mediji se obavezuju da će voditi računa o specifičnim razvojnim potrebama deteta s obzirom na sve karakteristike sadržaja koji su njemu namenjeni.

² Navodi iz publikacije Deca pre svega, Jugoslovenska Komisija za saradnju sa Unicefom, Beograd, 1991.

Ravnopravan medijski tretman sve dece

Član 2

Ne prihvata se praksa zastupanja interesa samo "naše dece" (u užem i širem smislu) zadovoljavanja samo njihovih potreba, njihovog zbrinjavanja i tretmana eventualne tragike njihovog položaja a pozdravlja ravnopravan medijski tretman sve dece.

Mediji će negovati stav nediskriminacije u svakom pogledu, uvažavajući prirodne razlike nastale iz pripadnosti različitim kulturnim, etničkim, konfesionalnim i drugim skupinama, omogućavajući deci iz svih ovih grupa da na mediju nalaze njima bliske sadržaje saopštene jezikom koji razumeju.

Upoznavanje sa pravima deteta

Član 3

... Države članice poštuju odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, ako je takav slučaj, članova šire porodice ili zajednice, kako je predviđeno lokalnim običajima, zakonskih staratelja ili drugih lica zakonski odgovornih za dete, da na način koji je u skladu s razvojem sposobnosti deteta obezbede, upute i usmeravaju dete u ostvarivanju njegovih prava koja su priznata u ovoj konvenciji... (čl. 5 Konvencije).

Mediji treba ne samo da štite prava deteta nego i da doprinesu obrazovanju odraslih i dece u smislu spoznaje i korišćenja tih prava.

Mediji će se kritički odnositi prema nepoštovanju prava deteta bez obzira sa koje strane ono dolazilo.

Slobodno izražavanje deteta

Član 4

... Države članice obezbeđuju detetu koje je sposobno da formira svoje sopstveno mišljenje, pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču deteta, s tim što se mišljenju deteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću deteta... (čl. 12 Konvencije).

Mediji podstiču i otvoreni su za učešće dece na njihovim stranicama i u programima, i njihovo slobodno izražavanje a ne samo za njihovu edukaciju, informisanje i zabavu.

... Dete ima pravo na slobodu izražavanja koja obuhvata i slobodu da traži, prima i daje informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno ili pismeno ili preko štampe, umetnosti ili nekog drugog medija po izboru deteta... (čl. 13 Konvencije).

Mediji će nastojati da obezbede realizaciju prava deteta na slobodu izražavanja uz prirodna medijska ograničenja s obzirom na poštovanje prava i ugleda drugih i zaštitu sigurnosti, zdravlja i morala.

Dete se neće izlagati mogućim opasnostima pred kojima se može naći u situacijama kada njegov iskaz može biti zloupotrebljen sa bilo čije strane, posebno tokom rata.

... Države članice poštuju pravo deteta na slobodu mišljenja, svesti i veroispovesti... (čl. 14 Konvencije).

... Države članice priznaju značajnu ulogu sredstava javnog informisanja i omogućavaju pristup deteta informacijama i materijalima iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, posebno onih čiji je cilj unapredjenje njegovog socijalnog, duhovnog i moralnog dobra i fizičkog i mentalnog zdravlja. U tom cilju države članice:

a. podstiču sredstva javnog informisanja da šire informacije i materijale od socijalnog i kulturnog interesa za dete i u skladu sa članom 29;

b. podstiču međunarodnu saradnju u proizvodnji, razmeni i širenju takvih informacija i materijala iz različitih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora;

v. podstiču objavljivanje i širenje dečjih knjiga;

g. podstiču sredstva javnog informisanja da posvete posebnu pažnju lingvističkim potrebama deteta koje pripada manjinskoj grupi ili koje je autohtonog porekla;

d. podstiču razvoj odgovarajućih smernica za zaštitu deteta od informacija i materijala koji štete njegovom dobru, imajući u vidu odredbe članova 13 i 18... (čl. 17 Konvencije).

Mediji se obavezuju da će poštovati prava deteta u duhu ovih odredbi Konvencije, u svim aspektima svog delovanja a ne samo u rubrikama i programima koji su namenjeni deci; da će označavati na odgovarajući način sadržaje koji nisu primereni deci raspoređujući ih što je više moguće van domašaja dečje pažnje.

Zaštita deteta od svih oblika eksploatacije

Član 5

... Države članice priznaju pravo deteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje deteta ili štetiti zdravlju deteta, odnosno njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju... (čl. 23 Konvencije).

Mediji će, u duhu ove Konvencije, samoinicijativno i zajedno sa odgovarajućim institucijama države i društva, istraživati, komentarisati i boriti se protiv iskorišćavanja i ponižavanja dece, imajući u vidu ne samo buduće nego i vreme sadašnje, ekonomsku i moralnu krizu u kojoj su deca prisiljena da prose, krađu, trguju, u kojoj su izložena izazivanju sažaljenja i samilosti građana, fizički i seksualno iskorišćavana, zloupotrebljavana u propagandne pa i političke svrhe.

... Države članice štite dete od svih drugih oblika eksploatacije štetne za dete... (čl. 36 Konvencije).

To će činiti i mediji.

Pomoć deci ugroženoj oružanim sukobima

Član 6

... Države članice obavezuju se da poštuju i obezbede poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se primenjuju na njih u oružanim sukobima, a koja se odnose na dete... (čl. 38, stav 1 Konvencije);

... U skladu sa obavezama na osnovu međunarodnog humanitarnog prava da štite civilno stanovništvo u oružanim sukobima, države članice preduzimaju sve praktično izvodljive

mere kako bi obezbedile zaštitu i brigu o deci pogodjenoj oružanim sukobom... (čl. 38, stav 4 Konvencije).

Mediji će izbegavati da prikazuju napaćenu, poniženu i decu bez roditelja i svojih domova u cilju specijalnog i psihološkog rata sa protivnikom u sukobu, u cilju propagiranja svojih akcija, izbegavaće da traže iskaze od deteta - žrtve i da insistiraju na njegovoj nesreći, da prikazuju zlostavljanja i mučenja dece i njihov bol kao medijsku senzaciju... ali će pozivati na humanitarnu pomoć svoj ugroženoj deci afirmišući ustanove i pojedince koji se odazovu.

Mediji će tekstovima, programima i akcijama pomoći svoj deci u pronalaženju svog pravog ili novog doma, roditelja, rodjaka, staratelja i prijatelja.

Programiranje i odgovornost medija

Odredjenja iz Konvencije o pravima deteta i drugih domaćih i međunarodnih dokumenata važe, u načelu, za sve medije ali se time ne iscrpljuje oblast delovanja koju treba obuhvatiti Kodeksom. Svaki medij će na odgovarajući način interpretirati ovu materiju a za radio i televiziju navodi se veći broj konkretnih pravila, s obzirom na veličinu i slojevitost njihovog uticaja, posebno kada su u pitanju deca.

Radio i televizija

Programske odgovornosti

Član 7

Gotovo opšta prisutnost televizije u svim domovima i njena velika gledanost podrazumevaju okupljanje veoma raznovrsnog auditorija po uzrastu, obrazovanju, zanimanju, polu, mestu življenja, iskustvu, jeziku, veroispovesti, pogledu na svet itd. Televizija, stoga, mora svoj program usmeravati na zadovoljavanje svih njihovih potreba, a posebno potreba dece i adolescenata. Njena odgovornost je u tome velika a ona je mora preneti na sve one koji učestvuju u programu ili rade na njegovoj pripremi.

Redakcija je, prema tome, odgovorna za sve ono što emituje bez obzira na poreklo priloga, za sve ono što je i ovim Kodeksom obuhvaćeno.

Kako odgovornost prema deci imaju i odrasli, naročito roditelji i vaspitači, mediji ne treba i ne mogu da deluju sami odnosno oni moraju da podstiču odrasle da pomognu deci da shvate "medijsku realnost" koja tako neumitno prodire u dečju sobu.

Porodični i dečji auditorij

Član 8.

Za razliku od štampe, a donekle i radija, televizija je (i) porodični medij i zato mora da uzme u obzir dete u njegovoj prvoj socijalnoj sredini i sačuva dignitet porodice ne provocirajući nepotrebno njenu restuktivnu ulogu. Drugim rečima, ona mora pažljivo da programira svoje sadržaje da ne bi izazvala konflikte nudeći deci ono što naša porodica ne može prihvatiti kao nešto što odgovara deci - bilo po osnovnoj poruci, bilo po načinu i vremenu plasmana.

Radio i televizijske stanice će dečjim programima obezbediti najpogodnije ustaljene termine, po pravilu izvan tzv. udarnih radijskih i TV termina, a deci olakšati snalaženje u programu, shodno njihovom prirodnom dnevnom, sedmičnom i sezonskom ritmu života, rasporedu aktivnosti i praćenja programa.

Televizija se obavezuje da na poseban način obeleži ono što nije za porodični i dečiji auditorij, da to prenese i u najavi programa (na radiju, televiziji ili u štampi) ali tako da to ne deluje propagandno.

Odgovornost prema deci

Član 9

... Redakcije snose posebnu odgovornost prema deci. Programi koji se prave prvenstveno za decu, treba da vode računa o obimu interesovanja i po potrebama dece, počev od poučnih i kulturnih do veoma raznovrsnih zabavnih materijala. U svom totalitetu programi treba da doprinose zdravom, uravnoteženom razvoju dece, da im pomažu da steknu predstavu o svetu i da se prilagode društvu u kome žive;

... U toku razvoja deteta mnogobrojni društveni faktori i snage, uključujući televiziju, deluju na sposobnost deteta da udje u svet odraslih;

... Školovanje i iskustvo deteta u godinama njegovog formiranja treba da sadrži skup pozitivnih vrednosti koje će omogućiti detetu da postane odgovorna odrasla osoba sposobna da se nosi sa izazovima u periodu zrelosti;

... Decu treba izlagati, u odgovarajuće vreme, normalnim životnim situacijama, koliko je potrebno da im se pomogne da odrastu;

... Pošto je deci dozvoljeno da prate programe prvenstveno namenjene odraslima, redakcije to treba da imaju u vidu kod prikazivanja materijala u emisijama kada deca sačinjavaju znatan sedment gledališta;

... Opisivanje sukoba u programima namenjenim deci treba obradljivati pažljivo;

... Ovi standardi izneti u ovom delu odnose se kako na programski tako i na reklamni materijal napravljen sa namerom da ga gledaju deca... (Televizijski kodeks u SAD, 1976).

Mediji shvataju svoju odgovornost prema deci s obzirom na to da se ona ne mogu zaštititi sama niti bitnije uticati na izgled prikazanog isečka iz života koji im pružaju mediji, na ono što mašta medijskih stvaralaca uobličuje u sliku sveta niti na mnoge od onih aktivnosti koje su bitne za njihovu socijalizaciju i sazrevanje.

Pravila za porodično gledanje

Član 10

... Materijal nepogodan za decu ne sme biti emitovan u vreme kada program prati najveći broj dece;

... Televizija je svesna da nema termina u toku večeri kada izvestan, čak i velik broj dece ne prati program; takodje svaki pokušaj da se obezbedi širok izbor programa namenjenog odraslima, koji uključuje ozbiljne teme, podrazumeva emitovanje materijala koji može biti nepodesan za decu. Stoga se ne prihvata potpuno isključivanje materijala namenjenog odraslima zato što je uvek moguće da je izvestan broj dece pred televizorom. Neophodan kompromis

načinjen je u Pravilima za porodično gledanje večernjih termina gde se podrazumeva da tokom večeri opada broj dece u gledalištu. Tu se propisuje raspored programa u satnici od rane večeri do kraja emitovanja; u ranim večernjim satima emituju se pogodniji programi, a kasnije manje pogodni...

... Unutar ovog rasporeda TV stanice su dužne da obezbede da se pre 21.00 na programu ne emituje ništa što je nepogodno za decu...

... Između 21.00 u 05.30 časova mogu se emitovati programi sve manje i manje pogodni za decu, te tako određeni program može biti neprihvatljiv za emitovanje u 21.00, ali sasvim prihvatljiv u 22.30. Ipak, pretpostavlja se da između 21.00 i 05.30 roditelji takodje vode računa o tome šta njihova deca gledaju na televiziji. Nasilje nije jedini razlog koji program čini nepodesnim za porodično gledanje. Drugi razlozi mogu biti nepristojan rečnik, profanosti, grube aluzije, eksplicitno seksualno ponašanje, kao i veoma uznemirujuće scene... (Programski kodeks Nezavisne televizijske komisije - NTK, Velika Britanija, 1991).

Posebnu pažnju televizija će obratiti na sadržaj prepodnevnog ili popodnevnog repriznog programa, iz prethodne ili neke druge večeri, ukoliko je on na bilo koji način nepodesan za decu ili porodično gledanje. To se posebno odnosi na filmove, serije i eventualne ratne reportaže, hronike i analize.

Scene nasilja

Član 11

... Zahteva se poštovanje oznaka na programima datih na osnovu prikazivanja nasilja, ili uključivanja zvukova koji sugerišu nasilje naročito kada se može očekivati da će veliki broj dece i mladih osoba pratiti određeni program...

... Pojedine scene nasilja potencijalno su toliko uznemirujuće da mogu biti psihički štetne za gledaoce, naročito za mlade i emocionalno nestabilne;

... Nasilje prikazano na televiziji može biti oponašano u stvarnom životu;

... Redovno i ponavljano prikazivanje nasilja može navesti gledaoce na zaključak kako je nasilje u jednom ili drugom obliku odobreno. Kada jednom ovako prihvate i odobre nasilje ljudi će, pretpostavlja se, postati nezainteresovani za patnje žrtava nasilja;

... Ne postoje dokazi da prikazivanje nasilja sa dobrim ili "legitimnim" ciljem može biti manje škodljivo za pojedinca ili društvo, nego prikazivanje nasilja sa zlim ciljem;

... Treba izbegavati i, u vreme kada najveći broj dece prati program, sasvim ukinuti prikazivanje opasnog ponašanja koje deca lako oponašaju, uključujući upotrebu oružja ili predmeta nadohvat ruke, na primer noževa... (NTK, 1991).

Televizija će posebno proučiti kako da što više izbegne prikazivanje nasilja i to ne samo u tzv. redakcijskim programima nego i u okviru EPP blokova gde se nekritički reklamiraju filmovi i video-klubovi, isključivo kroz scene grubog pa i nemotivisanog nasilja.

U pripremi i oceni programa uzeće se u obzir razlika u mogućim negativnim efektima pojedinačnih emisija i grubih scena u odnosu na celokupan program koji može dovesti do tzv. habituacije, tj. navikavanja. Mediji će, dakle, nastojati da izbegnu i kumulativna nepovoljna dejstva na decu na koja ukazuju naučna istraživanja.

S obzirom na to da nas okružuje i realno nasilje i da postoji velika zasićenost mnogih, a pre svega informativnih emisija, scenama masakra odnosno njegovih posledica u našoj bivšoj zemlji, među doskora bliskim ljudima i narodima, mediji će kritički odrediti svoj odnos prema ovim pojavama, zadržavajući informativnu vrednost priloga a ne ulazeći u ekspliciranje nasilja.

Uznemiravanje i osetljivost mladih

Član 12

... Posebnu pažnju zahtevaju scene koje mogu uznemiriti malu decu. Dete - naročito emocionalno nestabilno dete - teže podnosi nesigurnost nego zreo čovek. Nasilje, zloba i pretnje imaju mnogo različitih oblika - emocionalni, fizički, verbalni. Scene porodičnih sukoba, iako ne moraju biti praćene fizičkim nasiljem, lako mogu izazvati strah i nesigurnost;

... Rezultati istraživanja pokazuju da je socijalno i emotivno nesiguran pojedinac naročito osetljiv, posebno u dobu adolescencije. Takođe se zapaža da su ovakve individue sklone većoj zavisnosti od televizije. Mašta, kreativnost i realizam televizije ne mogu se sputavati do te mere da opravdani zahtevi većine budu podređeni ograničenjima manjine. Ipak, civilizovano društvo vodi posebnu brigu o svojim slabijim članovima... (NTK, 1991).

Mediji, posebno televizija, nastoje da najslabije i najnestabilnije članove društva ne izlažu sadržajima koji mogu imati posebno frustrirajuće dejstvo.

Deca u programu i intervju sa decom

Član 13

Mediji mogu dati prostor na svojim stranicama ili u programima deci, uzimajući u obzir sve prethodne obaveze iz ovog Kodeksa koje se odnose na očuvanje dečjeg integriteta i njegovih prava na srećno i slobodno detinjstvo. O nastupu dece na programu treba postići saglasnost sa roditeljima (ili starateljima) i vaspitačima odnosno predstavnicima institucija koje deca pohađaju (škole, klubovi, udruženja, i sl.).

... Svaki intervju sa decom zahteva posebnu pažnju. Decu ne treba ispitivati o privatnim stvarima porodice, niti o stvarima koje mogu prevazilaziti njihovu sposobnost rasudjivanja... (NTK, 1991).

Mediji će poštovati eventualne uslove i zahteve prosvetnih i vlasti koje brinu o deci u vezi sa pojavljivanjem dece u medijima, smatrajući da u odredjenim slučajevima nije dovoljan samo pristanak roditelja.

Dete se ne sme uključivati u medij ukoliko samo ne pristaje na to niti mu se može nametati uloga koja mu ne odgovara.

Maloletni prestupnici

Član 14

... Pri izveštavanju o intimnoj sferi treba odvagnuti javni interes za informacijama nasuprot interesa pojedinca na očuvanju te intimne sfere;

... Izveštavanja o prekršajima mladih ne smeju da otežaju ili onemoguće njihovo ponovno uključivanje u društvo. Prezimena u takvim slučajevima treba skratiti... (Kodeks časti za austrijsko novinarstvo, 1998);

... Po Aktu o deci i mladima iz 1933. i 1966. godine, objaviti imena i adrese osoba mlađjih od 17 godina koje su isključene u sudski proces ili bilo koju informaciju sračunatu da se obelodani njihov identitet, može biti prestup ukoliko sud tako odluči... (NTK, 1991).

Mediji su dužni da čuvaju integritet sve dece uključujući tu i maloletne prestupnike čijem se punom identitetu ne sme davati publicitet niti se na mediju mogu slobodno (neobavezno) interpretirati uzroci, posledice i struktura samog devijantnog ponašanja.

Devijantna ponašanja

Član 15

... Posebno se mora voditi računa o programima za koje je verovatno da će ih gledati deca i mladi. Dečji programi ne bi smeli da sadrže scene pušenja ili pijenja alkoholnih pića, ukoliko nemaju obrazovnu svrhu ili ukoliko to dramaturški koncept apsolutno ne zahteva;

... Droga, zavisnost od droge i njene posledice važne su teme televizijskog programa. Ali, mora se voditi računa da se izbegne utisak kako su droge uobičajena pojava ... društva, posebno u programima privlačnim za decu i mlade osobe. Ista opreznost treba da se primeni i na prikazivanje novčanih zloupotreba i demonstracija svih radnji koje deca mogu lako oponašati... (NTK, 1991).

Deca se u medijima ne smeju izlagati prikazima devijantnog ponašanja niti primerima pušenja, konzumacije alkohola, uživanja droge i sl. koji mogu biti podsticajni ili pogodni za oponašanje. Posebno se licima za koja je svojstveno takvo ponašanje, ne mogu dodeljivati uloge heroja niti se prećutno može takvo ponašanje prikazivati kao društveno prihvatljivo, bez obzira na njegovu eventualnu rasprostranjenost. U vreme koncentracije dečjeg auditorija treba izbegavati i reportaže ili putopise sa ulica i trgova, ove ili neke druge zemlje, u kojima se naglašeno prikazuju takva ponašanja.

Jezik na mediju i deca

Član 16

... Nepristojan rečnik, uključujući profanosti, ne sme se koristiti u programima, posebno onima namenjenim deci;

... Uz to, svi programi koji će biti emitovani u ranim večernjim satima, i verovatno praćeni u krugu porodice, moraju u potpunosti da poštuju Pravila za porodično gledanje... (NTK, 1991).

Dokazano je da mediji imaju ogroman uticaj na razvoj verbalizacije, na dečji rečnik i stil pisanja i izražavanja. Mediji su svesni velike odgovornosti koju imaju u tom smislu i stoga će maksimalno nastojati da neguju pravilan i dobar jezički i govorni izraz, isključujući nekorektnosti na svakom planu, od fonetskog preko leksičkog do sintaksičkog i semantičkog. Naročito će paziti na rečnik u emisijama koje deca rado gledaju i kod junaka koji se lako podražavaju.

Ekonomska propaganda i deca

Član 17

Mediji će se u ovoj oblasti ponašati u duhu Kodeksa, uzimajući u obzir i druga odgovarajuća dokumenta kao što su Pravila ponašanja u oblasti ekonomske propagande

namenjene deci (koja je usvojio Upravni odbor Medjunarodne trgovinske komore marta 1982. godine), ili Medjunarodni kodeks ponašanja u oblasti ekonomske propagande (MTK, 1986), Medjunarodni kodeks ponašanja u oblasti unapredjenja prodaje (MTK, 1987), i sl. To se posebno odnosi na zloupotrebu prirodne lakovernosti dece ili nedostatka iskustva omladine i njihove lojalnosti, bez obzira da li je reč o proizvodima koji se prodaju ili daju besplatno.

Pravilo 1 pomenutog kodeksa za decu zahteva punu identifikaciju propagandne poruke u odnosu na ostale sadržaje u mediju.

Pravilo 2 nalaže izbegavanje podsticanja na nasilje ili druge radnje zabranjene zakonom i/ili suprotne pravilima društvenog ponašanja.

Pravilo 3 insistira da ekonomska propaganda ne sme da narušava važeće društveno-socijalne vrednosti, tako što će sugerisati da jedino posedovanje ili korišćenje jednog određenog proizvoda može doneti detetu neku prednost ili korist fizičkog, socijalnog ili psihološkog karaktera u odnosu na drugu decu njegovog doba, odnosno da će neposedovanje takvog proizvoda imati suprotan efekat, kao i na tome da ekonomska propaganda ne dovodi u pitanje autoritet, odgovornosti, mišljenje, stav i volju roditelja, uzimajući pri tom u obzir prihvaćene društvene i socijalne vrednosti.

Pravilo 4 osujećuje bilo kakvu poruku koja bi mogla da ima za posledicu dovodjenje dece u neku opasnu situaciju.

Pravilo 5 osujećuje podsticanje dece da nagovaraju druge osobe na kupovinu određenog proizvoda.

Pravilo 6 se odnosi na istinitost i zahteva da akcije ekonomske propagande ne znače prevaru dece u odnosu na dimenzije, vrednost, rok trajanja odnosno mogućeg korišćenja i druge realne karakteristike i osobine proizvoda koji predstavljaju predmet propagandne poruke.

Najzad, pravilo 7 odnosi se na cene nalažući da nijedna akcija ekonomske propagande ne bi trebalo da dovede na pomisao da određeni proizvod može da bude dostupan bez problema svakom porodičnom budžetu.

... Deca se ne smeju prikazivati, izuzev pod odgovarajućim nadzorom odraslih, u kontaktu sa ili demonstrirajući proizvod za koji se zna da bi mogao biti opasan po njih;

... Redakcija i reklamni agent treba posebno da budu oprezni kod televizijskih reklama koje se prikazuju za vreme ili vremenski blizu dečjeg programa. Iskorišćavanje dece treba izbegavati. Reklame koje su namenjene deci ne treba ni na koji način da obmanjuju u pogledu mogućnosti i korisnosti proizvoda;

Reklame, bilo da se daju uživo, snimljene na filmu ili traci u okviru programa pravljenih prvenstveno za decu ispod 12 godina, treba da budu jasno odvojene od programske gradje na prikladan način;

... Identifikacija marke proizvodjača ili druga trgovačka praksa koja preterano često ponavlja naziv proizvoda nije podesna za programe namenjene prvenstveno deci;

... Poruke u vezi sa zdravljem, koje treba da budu utvrdjene od strane lekara, ne treba upućivati prvenstveno deci;

... Nijedna ličnost iz dečjeg programa, ni lik iz crtanog filma, ne može se koristiti da saopštava reklamne poruke u okviru ili oko programskog termina u kome ta ličnost ili lik iz crtanog filma redovno nastupa. Ova odredba se, takodje, odnosi na najavu reklama kada ta

najava sadrži prodajni primerak ili pohvalu proizvoda od strane ličnosti iz programa ili lika iz crtanog filma... (SAD, 1976).

Poštujući niz u svetu priznatih etičkih pravila u oblasti ekonomske propagande, mediji će izbegavati ponude svojih klijenata - oglašivača u čijim se porukama deca instrumentalizuju a njihove potrebe, motivi i stavovi pojednostavljaju, iskrivljuju do devijantnog (npr. kada se radi o novcu, finansijskim transakcijama, akcionarstvu male dece koja ne razumeju o čemu je reč, o prenatlaženoj motivisanosti za igre na sreću, i sl.).

Programi takmičenja i nagrada

Član 18

... Nisu prihvatljivi programi u kojima se nagrada može osvojiti pukom srećom; uvek mora postojati element veštine. Bez prethodnog odobrenja NTK, deca mlađja od 15 godina ne smeju učestvovati u programima koji nude nagrade;

... Vrednosti nagrada za decu obično će biti znatno niže nego one ponudjene odraslima... Veće svote namenjene deci mogu se opravdati samo dokazvanom obrazovnom vrednošću i biće prihvaćene samo u izuzetnim okolnostima... (NTK, 1991).

Deca se ne smeju kroz medije navoditi na uverenje da se veće svote novca i različite nagrade mogu osvojiti na veoma lak način i pukom srećom niti se deca mogu koristiti kao učesnici u takvim programima (npr. da izvlače velike nagrade "iz šešira") bez obzira da li se radi o dečjim ili drugim programima i rubrikama. Takmičenje se ne sme odvijati po principu kocke i igara na sreću već ono mora da afirmiše znanje, sposobnost ili veštinu učesnika.

Vrednosti nagrada određuje redakcija uzimajući u obzir iznose sredstava koji su potrebni deci za njihove uobičajene potrebe a prednost će se u takvim slučajevima dati nagradama u obliku knjiga, učila, putovanja, korisnih i poučnih konfiguracija (od igračkica do kompjutera).

Briga o duhu i slovu Kodeksa

Član 19

Odbor za zaštitu prava deteta se obavezuje da će podsticati medije i sve ostale činioce u društvu nadležne ili zainteresovane za decu, na poštovanje i unapređivanje duha i slova Kodeksa Deca i mediji; da će podsticati i učestvovati u raspravama o primeni Kodeksa angažujući se i na druge načine (npr. kroz posebne akcije, apele pa i proteste) u cilju medijske zaštite prava deteta; on će pozivati medije na profesionalnu i etičku samodisciplinu u duhu Kodeksa; davati odgovarajuća tumačenja Kodeksa; saradjivati sa drugim organizacijama koje brinu da se u društvu poštuju četiri glavne kategorije dečjih prava iz Konvencije o pravima deteta - preživljavanje, razvoj, zaštita i aktivno učešće.

Prilog

KODEKS O ZAŠTITI DECE OD POLITIČKIH ZLOUPOTREBA

Prijatelji dece Srbije i Odbor za zaštitu prava deteta
pozivaju

Sve političke stranke Srbije
da prihvate kodeks o zaštiti dece od političkih zloupotreba
polazeći od:

- Konvencije o pravima deteta Organizacije ujedinjenih nacija,
- naše želje da svoj deci obezbedimo nesmetan razvoj, srećno i bezbrižno detinjstvo,
- najiskrenijeg uverenja da su deca najveća briga i najveća šansa svakog progresivnog društva,
- civilizacijskog zahteva da dete bude dete.

Dole potpisane političke organizacije Srbije usvajaju

KODEKS O ZAŠTITI DECE OD POLITIČKIH ZLOUPOTREBA

I. Ovim Kodeksom obavezujemo se da nećemo:

- učlanjivati maloletnike (do 18 godina) u političke stranke,
- organizovati bilo kakvo političko i ideološko delovanje među maloletnicima.

II. Ovim Kodeksom obavezujemo se da ćemo našim aktivnostima i delovanjem nastojati da ukupno duhovno okruženje u kome rastu naša deca bude ispunjeno ljubavlju, poverenjem, tolerancijom, težnjom ka slobodi i napretku, poštovanjem prava svakog čoveka - od dana njegovog rođenja

III. Svaka politička organizacija i stranka koja prekrši dogovorene norme ovoga Kodeksa doći će u sukob sa zakonom i sama snositi posledice moralne osude građana Srbije

Za poštovanje deteta i detinjstva političke stranke...